

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales

Taith tuag at

Gymru Iachach

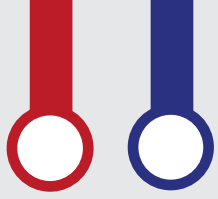
1. Cenedl Dosturiol: Cynorthwyo pobl i ymddwyn yn dosturiol i hwyluso dealltwriaeth o lesiant meddwl

2. Cenedl Egniol: Cynyddu manteision gweithgaredd corfforol i bawb

3. Llunio lleoedd a dylunio iechyd a llesiant cymunedol: Galluogi lleoedd i gynorthwyo iechyd a llesiant pobl a chymunedau

4. Sefydliadau a gwasanaethau di-dor, ataliol: Sicrhau bod gwasanaethau'n cynorthwyo pobl i ddeall ymddygiadau a dewisiadau sy'n llesol i iechyd yn y dyfodol

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales

Taith tuag at

Gymru Iachach

Yn y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol,
diffinnir y nod hwn fel:

“Cymdeithas lle mae llesiant corfforol a meddyliol pobl cystal â phosibl a lle deellir dewisiadau ac ymddygiadau sydd o fudd i iechyd yn y dyfodol.”

Diffinio'r Nod

Yn ôl Iechyd Cyhoeddus Cymru, mae salwch meddwl yn costio £7 biliwn y flwyddyn i gymdeithas yng Nghymru.

Ers y flwyddyn 2010, mae disgwyliad oes yng Nghymru (ac yn y DU yn gyffredinol) wedi dechrau gostwng am y tro cyntaf mewn degawdau. Yn gyffredinol, mae yna fwlch o 8 mlynedd mewn disgwyliad oes, a bwlch o 18 mlynedd mewn disgwyliad oes iach, rhwng y manau lleiaf a mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Bydd ymagweddau ataliol, ar draws holl bolisiâu a sectorau, yn ein helpu i gynyddu iechyd da ac achub bywydau.

Nid yw cymdeithas iach yn un sy'n aros i bobl fynd yn sâl, ond yn un sy'n gweld sut mae iechyd yn cael ei lunio gan ffactorau cymdeithasol, diwylliannol, gwleidyddol, economaidd, masnachol ac amgylcheddol, ac sy'n gweithredu ar y penderfynyddion iechyd hyn er lles cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol. Mae'r nod Cymru Iachach yn ymwneud â mabwysiadu ymagweddau sy'n adlewyrchu penderfynyddion iechyd ehangach mewn polisi a phenderfyniadau buddsoddi ar draws yr holl sectorau.

Nid rhywbeth sydd gennych, neu sydd heb fod gennych yw iechyd. Yn hytrach, mae'n ymwneud â gwahanol raddau o iechyd ar gontinwrm a grëir mewn proses lle mae llawer o adnoddau, asedau, cryfderau yn ogystal â pheryglon ac afiechydon, yn medru chwarae rhan. Fel rhan o hyn, mae'n bwysig hefyd i ddangos bod Llywodraeth Cymru'n gwneud buddsoddiad sylweddol yn y GIG yng Nghymru, a pheth pwyslais felly'n cael ei roi ar newid y system.

Astudiaethau achos

Drwy gydol y ddogfen byddwch yn dod ohyd i nifer o adroddiadau sy'n berthnasol i wrthrych y pwnc. Os gwelwch yn dda darllenwch y ddolen os welwch chi'r symbol hwn.

Diffinio'r Nod

Ble i ffocysu gweithredu wrth gyfrannu at y nod hwn

Galluogi dealltwriaeth o ddewisiadau ac ymddygiadau sy'n fuddiol i iechyd meddwl yn y dyfodol

(Gweler Cymru Iachach Pwnc 1: Cenedl dosturiol)

Galluogi dealltwriaeth o ddewisiadau ac ymddygiadau sy'n fuddiol i iechyd meddwl yn y dyfodol

(Gweler Cymru Iachach Pwnc 2: Cymru egnïol)

Sicrhau bod lleoliadau'n maxsimeiddio llesiant corfforol, iechyd meddwl a llesiant

(Gweler Cymru Iachach Pwnc 3: Llunio-lleoedd a dylunio iechyd a llesiant cymunedol)

Sicrhau bod gwasanaethau'n maxsimeiddio llesiant corfforol a meddyliol

(Gweler Cymru Iachach Pwnc 4: Sefydliadau a gwasanaethau di-dor, ataliol)

Gofynion statudol eraill mewn perthynas â'r nod hwn

Bwriad **Deddf Iechyd Cyhoeddus (Cymru) 2017** yw mynd i'r afael â nifer o faterion yn ymwneud ag iechyd, a chreu amodau cymdeithasol sy'n annog iechyd da a lle gellir osgoi niwed y gellir ei atal. Mae'n gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i greu rheoliadau sy'n ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus ymgymryd ag asesiadau effaith iechyd mewn amgylchiadau penodol. Bwriad y Ddeddf yw eistedd ochr yn ochr â chyfres ehangach o gamau ar gyfer gwella iechyd cyhoeddus (yn cynnwys gweithredu deddfwriaethol arall, gwasanaethau iechyd cyhoeddus, rhaglenni ac ymgyrchoedd).

Mae **Deddf Teithio Llesol 2013** yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol fapio a gwella'n barhaus lwybrau a chyfleusterau ar gyfer "teithio llesol" - a ddiffinnir fel cerdded a beicio at ddiben, megis cyrchu gwaith neu wasanaethau, yn hytrach nag ar gyfer hamdden.

Mae **Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014** yn gosod dyletswyddau ar awdurdodau lleol, byrddau iechyd a Gweinidogion Cymru sy'n ei gwneud yn ofynnol iddynt weithio i hybu llesiant y rhai sydd angen gofal a chymorth, neu ofalwyr sydd angen cymorth. Egwyddorion y Ddeddf yw: cynorthwyo pobl ag anghenion gofal a chymorth i ennill llesiant; mai pobl sydd wrth galon y system newydd drwy roi iddynt lais cyfartal wrth benderfynu ar y cymorth y maent yn ei dderbyn; mae partneriaeth a chydweithredu'n sbarduno darpariaeth gwasanaeth; a bydd gwasanaethau'n hybu atal cynnydd mewn angen gyda'r help iawn ar gael ar yr amser iawn.

Mae rhai o'r camau a'r gweithrediadau yn y ddogfen hon yn cyd-fynd â'r polisïau a nodir mewn deddfwriaeth - mae camau a gweithrediadau penodol sy'n glynu wrth y rhain wedi eu hamlygu mewn oren gyda symbol 'St'.

Galluogwyr

Mae cyflawni'r nod hwn yn fwy **tebygol o ddigwydd ...**

- Pan fydd yna symudiad mewn buddsoddi tuag at System Lesiant, gyda chynllunio a buddsoddi integredig.
- Pan fydd ffocws ar yr hyn sy'n bwysig i bobl.
- Pan fydd gennym arweinyddiaeth a gallu digidol cadarn.
- Pan fydd cyfrifoldeb yn cael ei rannu ar draws gwasanaethau cyhoeddus, a newid i fodolau cymunedol.
- Pan fydd meddwl beirniadol a dysgu yn bethau cyffredin.

Analluogwyr

Mae cyflawni'r nod hwn yn llai **tebygol o ddigwydd...**

- Pan fydd y naratif am Gymru iachach yn ffocysu'n unig ar y GIG, ac iechyd heb fod yn rhan o bob polisi.
- Pan fydd diffyg uchelgais ac arweinyddiaeth, gyda datrysiadau adweithiol yn cael blaenoriaeth.
- Pan fydd ceisio am wasanaethau'n creu cystadleuaeth ddianghenraid yn hytrach na chydweithrediad.
- Pan fydd diffyg dealltwriaeth o benderfynyddion ehangach iechyd.
- Pan fydd dyfodol sefydliadau'r trydydd sector yn ansicr yn ariannol.

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales

Taith tuag at

Gymru Iachach

2: Cenedl Egniïol

Cynyddu manteision gweithgaredd corfforol i bawb

Diffinio'r mater

Mae bod yn egnïol yn fanteisiol iawn i'n hiechyd, ac mae'r goblygiadau i'r GIG o fethu mynd i'r afael â lefelau anweithgaredd yn ddigon eglur - cynnydd mewn gordewdra, diabetes math 2, a lleihad mewn symudedd.

Mae unigolion sy'n gorfforol anweithredol yn treulio, ar gyfartaledd, 38% yn fwy o ddiwrnodau mewn ysbyty, yn gwneud 5.5% yn fwy o ymweliadau â'r meddyg teulu, yn cyrchu 13% yn fwy o wasanaethau arbenigol a 12% yn fwy o ymweliadau nyrsys nag unigolyn corfforol-weithgar. Dywedodd Papur Gwyn y Comisiwn Ewropeaidd bod gan y mudiad chwaraeon fwy

o ddylanwad nag unrhyw fudiad cymdeithasol arall fel offeryn i wella iechyd drwy weithgaredd corfforol.

Gall chwaraeon a gweithgaredd corfforol chwarae rhan bwysig mewn lleihau'r risg o glefyd cardiofasciwlar, rhai mathau o ganser, diabetes math 2 a gordewdra. Mae pobl ifanc sy'n cymryd rhan mewn chwaraeon yn llai tebygol o ysmegu a defnyddio cyffuriau anghyfreithlon. Hefyd, yn ôl y dystiolaeth mae'r rhai sy'n cymryd rhan mewn chwaraeon yn fwy tebygol o ymgysylltu ag arferion maethlon iach megis bwyta ffrwythau a llysiau. Mae oedolion sy'n cymryd rhan yn ddyddiol mewn

gweithgaredd corfforol â 20-30% yn llai o risg o ddatblygu iselder ysbryd ac i ddiodefswyr cyfredol, mae gweithgaredd corfforol yn ffordd o leihau symptomau.

Synergedd a chysylltiadau â theithiau eraill

Taith tuag at Gymru o gymunedau cydlynus

Pwnc 1: Pobl weithgar yn eu cymunedau

Gwneud Newidiadau Syml

Rhowch wybod i rieni am bwysigrwydd symudedd llesol yn ystod plentyndod cynnar iawn.

E.e. Chwaraeon Cymru [‘Taith Llythrennedd Corfforol](#)

Pan yn ennyn pobl i gymryd rhan mewn chwaraeon, ystyriwch yr hyn sy'n eu hysgogi, eu hyder, eu hymwybyddiaeth o gyfleoedd, eu hadnoddau, a'r profiad y maent yn dymuno ei gael. Drwy wneud hyn, mae yna fwy o debygrwydd y bydd pobl yn parhau i gymryd rhan mewn chwaraeon.

E.e. [Elfennau Ymgysylltu](#) Chwaraeon Cymru.

E.e. [Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan](#) ‘More women, more active, more often’.

Rhowch ofod ac amser yn ystod y diwrnod gwaith i staff fod yn gorfforol weithgar.

E.e. **Chwaraeon Cymru**

Rhowch loceri i'ch staff, i roi lle iddynt gadw dillad ac offer yn y gweithle.

Ystyriwch ddatblygu cynllun aberthu cyflog Beicio i'r Gwaith.

E.e. [Clywch wrth Toby am y modd y newidiwyd ei fywyd drwy feicio i'r gwaith.](#)

Buddsoddwch mewn beiciau cronfa ac/neu hyrwyddwch gynlluniau rhannu beiciau ar gyfer eich staff.

E.e. [NextBike](#), Caerdydd.

Talwch am deithio llesol tra ar fusnes. Mae hon yn ffordd benodol o brisio teithio llesol yn ariannol - ei fanteision i iechyd staff ac ansawdd aer.

E.e. **Swyddfa Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol.**

Goresgynnwch un o'r rhwystrau posibl i feicio i'r gwaith, drwy ddarparu manau diogel i staff gadw eu beiciau.

E.e. **Belfast Trust.**

Gwneud **Newidiadau** Syml

Ystyriwch y cyfleoedd i gynorthwyo a datblygu cyfleoedd lleol i fod yn weithgar.

ee

E.e. Gwefan [Atebion Clwb Chwaraeon Cymru](#). Mae hyn yn rhoi cymorth ymarferol ac ysbrydoliaeth i wirfoddolwyr mewn clybiau chwaraeon – i'r rhai hynny sy'n sefydlu clwb newydd a'r rhai sy'n dymuno ehangu eu clwb presennol.

Ystyriwch yr hyn yr ydych yn ei wneud i amddiffyn a gwella gofod gwyrdd, a lleoliadau eraill lle gall pobl fod yn gorfforol weithgar.

CARTREF

Hyrwyddwch agweddau cadarnhaol tuag at chwarae yn yr awyr agored, yn arbennig chwarae sy'n golygu cymryd risg, gan normaleiddio chwarae yn yr awyr agored mewn mannau cymunedol anffurfiol.

ee

E.e. [Chwarae stryd](#).

Ystyriwch sut y gallwch helpu i sicrhau fod gan blant gyfleoedd i chwarae yn yr awyr agored yn ddyddiol.

ee

E.e. Ysgolion sy'n cymryd rhan yn [Y Filtir Ddyddiol](#).

Anogwch ysgolion i sicrhau bod tir yr ysgol ar gael ar gyfer chwarae rhydd ar ôl oriau ysgol ac yn ystod y penwythnosau.

Gwneud Newidiadau Syml

Hyfforddwch staff i fedru gweithio gyda phlant a rhieni i'w galluogi i wella eu cymhwysedd mewn sgiliau symud sylfaenol.

E.e. [SKIP-Cymru](#).

Sicrhewch fod pob rhiant/gwarcheidwaid/neiniau a theidiau yn cael y cyfleoedd i ddysgu am sgiliau symud sylfaenol, y sgiliau eu hunain, a'r teimlad o symud.

Ystyriwch gyfleoedd i alluogi mwy o bobl ifanc i gymryd rhan mewn chwaraeon, i adeiladu cydnerthedd yn erbyn salwch meddyliol (a helpu i fynd i'r afael â Phrofiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod).

E.e. Gweler adroddiad **lechyd Cyhoeddus Cymru** '[Sources of resilience and their moderating relationships with harms from adverse childhood experiences.](#)'

Pan fyddwch yn gweithio gydag ysgolion, sicrhewch fod gan yr holl athrawon a staff cynorthwyol ddysgu proffesiynol priodol mewn perthynas â'r Maes Dysgu a Phrofiad lechyd a Lles o fewn y [Cwricwlwm newydd i Gymru](#).

Rhowch sgiliau i bobl i gyrraedd eu potensial a gwireddu eu nodau.

E.e. [Stori Natalie Powell](#) - meddwl, corff, enaid a jiwdo.

Crëwch brofiadau sy'n groesawgar, yn hwyl ac sy'n ddiogel.

E.e. [Clwb Pêl Fasged Aberystwyth](#). Mae'r clwb hwn yn cynnig rhywbeth i unrhyw un, gydag aelodaeth o ddwy oed i 90+, dynion, menywod a rhai ag anabledau amrywiol. Mae'r clwb yn arddangos sut y gall cymryd rhan mewn chwaraeon ddwyn cyfoeth o fanteision i'r bobl amrywiol a wasanaethir ganddo.

Cynorthwywch glybiau i ddatblygu gweithgareddau chwaraeon sy'n fwy seiliedig ar deuluoedd, sy'n hybu ffitrwydd i'r teulu cyfan, nid y plant yn unig.

Bod Yn Fwy Anturus

Cynorthwywch gymunedau i ffynnu drwy greu cyfleoedd y gall pawb ymuno ynddynt.

E.e. Mae **South Gower Multi-Sport Club** yn gyfleuster aml-chwaraeon arloesol, sy'n cael ei gynorthwyo drwy gydweithrediad rhwng Ymddiriedolaeth Pêl-droed Cymru (FAW) ac Undeb Rygbi Cymru (WRU). Mae'r clwb yn cynnig pêl-droed, rygbi, sboncen a thennis bwrdd, ac yn gweld aelodau gwrywaidd a benywaidd o blant bach iawn i bobl hŷn.

E.e. **Dreigiau Gogledd Cymru**

Gweithredwch fentrau i griw o bobl gymryd rhan ynddynt mewn mannau cyhoeddus, gan ennyn ymgysylltiad cymunedau cyfan, i roi mynediad am ddim i brofiadau gweithgaredd corfforol sy'n hwyl ac yn fforddiadwy, sy'n gymdeithasol a diwylliannol briodol.

E.e. **Parkrun**. Dyma ffilm sy'n dangos sut mae Parkrun yn Nhŷ Tredegar yng Nghasnewydd wedi mynd o nerth i nerth. <https://youtu.be/qTnp7AnzrG8>

Amddiffynnwch a diwygiwch fannau gwyrdd lleol.

E.e. Mae **Clwb Pêl-droed Glynebwy RTB** wedi gwella draeniau'r maes, wedi trawsnewid dyfodol y clwb, wedi caniatáu i fwy o blant a phobl ifanc yn yr ardal fwynhau'r gêm.

Pan fyddwch yn gweithio gydag ysgolion, sicrhewch fod tir yr ysgol ar gael ar gyfer chwarae rhydd ar ôl oriau ysgol ac yn ystod penwythnosau.

Gweithredwch gynllun aberthu cyflog Beicio i'r Gwaith.

Sicrhewch fod sgysiau rheolaidd gydag ymarferwyr iechyd a llesiant ehangach hefyd yn cynnwys pwysigrwydd gweithgaredd corfforol.

Nodwch sut y gellir dwyn rhagddynt gyfleoedd ar gyfer gweithgaredd corfforol mewn dulliau sy'n cyflawni amcanion llesiant.

Perchnogi'r Uchelgais

Gweithredu cydweithredol neu genedlaethol

Darparwch raglen sgiliau symud sylfaenol cenedlaethol cymunedol i sicrhau datblygiad echddygol holl blant Cymru.

Sicrhewch fod chwaraeon yn hygyrch, yn gynhwysol a fforddiadwy, heb adael neb ar ôl.

E.e. Mae [Criced heb Ffniau Caerdydd](#), yn rhaglen sy'n cael ei chynnig yn ardal Grangetown yng Nghaerdydd i annog pobl o wahanol ffydd a chefnidiroedd i gymryd rhan mewn chwaraeon. Mae sesiynau'n cael eu cynnal o gwmpas adegau gweddi a chalendrau crefyddol, gydag arweinyddion cymunedol yn cael eu defnyddio fel noddwyr ar gyfer y sesiynau. Mae sesiynau'n parhau drwy'r gaeaf i sicrhau nad yw pobl yn colli diddordeb. Mae'r rhaglen wych hon yn cael ei chyfrif fel un sy'n cynorthwyo cydlynad cymunedol ac ymddygiad gwrth gymdeithasol.

Sicrhewch fod Cymru'n genedl weithgar lle gall pawb fwynhau chwaraeon gydol oes.

E.e. [Ymgyrch llythrennedd corfforol Chwaraeon Cymru](#).

E.e. [Ysgol Plascrug, Aberystwyth 'Rhedeg, Neidio, Dysgu'](#).

Sicrhewch fod gweithgareddau chwaraeon lleol yn rhan ddi-dor o'r system iechyd a gofal cymdeithasol.

E.e. [Chwaraeon Anabled Cymru a Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr](#).

Perchnogi'r Uchelgais

Cynhaliwch ymgyrchoedd cenedlaethol a chymunedol i wella ymwybyddiaeth, dealltwriaeth a gwerthfawrogiad o fanteision cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol gweithgaredd corfforol.

Estynnwch y diwrnod ysgol i alluogi pob disgybl i gymryd rhan mewn ystod eang o weithgaredd corfforol, symud anturus a chreadigol.

Hyrwyddwch Gymru i'r byd drwy ein rhagoriaeth mewn chwaraeon.

E.e. [Ymgyrch Cymry Coch Chwaraeon Cymru.](#)

Yn yr adroddiad [Wales Soft Power Barometer 2018](#) roedd Cymru'n ail i Gatalonia.

Datblygwch ac ymrwymwch i Siarter Teithio Iach.

E.e Mae 14 o gyrff cyhoeddus yng Nghaerdydd wedi ymuno â [Siarter Teithio Iach](#) gan ymrwymo i gynorthwyo ac annog eu staff ac ymwelwyr i deithio mewn dull cynaliadwy yn ôl ac ymlaen o'u safleoedd.

Perchnogi'r Uchelgais

Gweithgareddau sefydliadol

Os yn berthnasol, darparwch fannau ar gyfer babanod, plant bach a phlant ifanc i symud a chwarae gydag ystod amrywiol o offer, ac yng nghanol natur os yn bosibl, ochr yn ochr â gwybodaeth, hyfforddiant a chymorth i rieni.

Crëwch a chynhaliwch amgylcheddau sy'n hybu a diogelu hawliau pawb o bob oed, i gael mynediad cyfartal i fannau diogel lle gallant gymryd rhan mewn gweithgaredd corfforol rheolaidd.

E.e. **Comisiynydd Plant Cymru**
[Dull Hawliau Plant i Addysg yng Nghymru](#)

Sicrhewch fod eich staff yn deall gwerth a'r gwerthfawrogiad o gyd-fanteision cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol gweithgaredd corfforol.

E.e. ['Gwerth Chwaraeon' Chwaraeon Cymru.](#)

Engbreiffiau ac adnoddau eraill

Sefydliad Iechyd y Byd,
[Global Action Plan on Physical Activity, 2018-2030'](#)

Gweledigaeth ar gyfer chwaraeon yng Nghymru

Chwaraeon Cymru,
[Papur Tystiolaeth Iechyd;](#)
[Elfennau Ymgysylltu;](#)
[Elfennau o Adolygiad](#)
[Tystiolaeth Ymgysylltu](#)

Iechyd Cyhoeddus Cymru,
[Beth yw cost anweithgaredd corfforol i'r GIG yng Nghymru?](#)

NHS, [Get Active Your Way](#)

Active Design Guidelines,
[Promoting Physical Activity and Health in Design.](#)

UK Children's Play Policy Forum,
[The Play Return: A review of the wider impact of play initiatives.](#)

Chwarae Cymru,
[Pecyn cymorth defnyddio tir ysgol ar gyfer chwarae tu allan i oriau dysgu;](#)

[Plentyndod Chwareus;](#)

[Chwarae: iechyd a llesiant](#)

Fields in Trust,
[Ailwerthuso Parciau a Mannau Gwyrdd: mesur gwerth economaidd a llesiant i unigolion.](#)

Sustrans,
[Cynllunio Teithio'r Gweithle;](#)
[Manteision o fod yn gyflogydd cyfeillgar i feiciau.](#)